

Presentaties Gepresenteerd. Van Museumconcept tot Vormgeving.

Vlaamse en Nederlandse
Praktijkverhalen

Patrick De Rynck

02-188

van de Vlaamse Gemeenschap

Boekmanstichting - Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 6243739

02-188

Presentaties Gepresenteerd.

Van Museumconcept tot Vormgeving.

**Vlaamse en Nederlandse
Praktijkverhalen**

Patrick De Rynck

**Ministerie van de
Vlaamse Gemeenschap**

Verantwoordelijke uitgever

Jan Verlinden, Afdelingshoofd, afdeling Beeldende Kunst en Musea
Parochiaansstraat 15, 1000 Brussel

Organisatie

Vlaamse museumconsulenten
Leon Smets, behoud en beheer
Sofie Van den Bussche, publiekswerking

De Zuid-Nederlandse museumconsulenten

Ellen Loosen, publiekswerking
Hans Van Dyck, behoud en beheer
Agnes Vught, museumconsulent
Wim Scholten, museumconsulent

Auteur

Patrick De Rynck

Eindredactie

Sofie Van den Bussche

Vormgeving en druk

Papuros. Brugge

Depotnummer

D/2001/3241/230

Te bestellen door storting van 6 € op rekeningnummer 091-2204003-95 van het
Fonds voor Cultuur, Parochiaansstraat 15, 1000 Brussel met duidelijke vermelding
van je naam en adres en de referentie "Presentaties gepresenteerd"

Uitgave

september 2001

Woord vooraf

Deze publicatie is de neerslag van een samenwerkingsproject tussen de Vlaamse museumconsulenten en hun collega's van de Zuid-Nederlandse provincies. Gedurende tweemaal twee dagen bezochten een vijftigtal Vlaamse en Zuid-Nederlandse museummedewerkers in groep een aantal musea in Vlaams-Brabant, Belgisch- en Nederlands-Limburg, Zeeland en West-Vlaanderen, onder het motto "Presentaties gepresenteerd". De aandacht ging daarbij naar de wijze waarop musea hun collectie presenteren, hoe zij tot het tentoonstellingsconcept zijn gekomen, hoe de samenwerking tot stand kwam en verliep tussen het museum en de vormgever, en hoe de presentatie uiteindelijk overkwam bij het publiek.

Aan deze groepsbezoeken ging een uitwisselingsproject vooraf. Dat bestond erin dat één of enkele medewerkers van een deelnemend museum in Nederland op werkvisite gingen bij een partnermuseum in Vlaanderen, en vice versa. Samen besprak men zoveel mogelijk aspecten van de huidige presentatie in het museum, hoe ze tot stand kwam, en wat uiteindelijk de ervaringen waren, ook in de wisselwerking met het publiek. De resultaten van deze kritische gedachtewisselingen werden dan naar voor gebracht tijdens het groepsbezoek, zodat er concrete discussiestof kon worden aangereikt.

Een derde luik van dit Vlaams-Nederlands samenwerkingsproject vormde de informatie- en ontmoetingsdag "Presentaties Gepresenteerd. Van concept tot publiek. Ontwikkelingen in Vlaanderen en Nederland" op 28 september 2001. Dit bood de gelegenheid om een breder forum van museummedewerkers en vormgevers te laten kennismaken met de resultaten van het voorbije project, en meningen en ideeën uit te wisselen. Als duurzamer residu is er deze publicatie, samengesteld door Patrick De Rynck, die de tweemaal twee dagen als verslaggever volgde. Op de eerste plaats is het een verslag van de bezochte cases en van de gedachtewisselingen, maar hopelijk kan het ook een inspiratiebron zijn voor wie zelf te maken krijgt met de complexe en veeleisende opgave van het concipiëren en uitwerken van een museale presentatie.

Inhoud

Woord vooraf	3
Inleiding: Ervaringsdeskundigen aan het woord	5
De musea	7
1. Het Gallo-Romeins Museum in Tongeren. <i>De recliten van objecten</i>	7
2. Het Suikermuseum in Tienen. <i>Een lang kristallisatieproces</i>	10
3. Het Toreke in Tienen. <i>Werken, bidden en feesten in de gevangenis</i>	12
4. Het Nationaal Jenevermuseum in Hasselt. <i>Geestrijk verhaal in een dwingend pand</i>	13
5. Natuureducatief Centrum Apostelhuis in Bilzen. <i>Een speels natuurhuis</i>	15
6. Kasteel Hoensbroek in Hoensbroek. <i>Kasteel in progress</i>	17
7. Museum Het Domein in Sittard. <i>Spelend op zolder de stad verkennen</i>	19
8. Het Limburgs Museum in Venlo. <i>Een museale archipel</i>	22
9. In Flanders Fields Museum in Ieper. <i>Spervuur van emoties</i>	25
10. Het Stedelijk Onderwijsmuseum in Ieper. <i>Leren over onderwijs</i>	28
11. Het Gruuthusemuseum en Memlingmuseum/Sint-Janshospitaal in Brugge. <i>Museummonumenten - monumentenmusea</i>	30
12. Het Zeeuws Maritiem Museum in Vlissingen. <i>Het museale roer omgegooid</i>	33
13. Waterland Neeltje Jans in Burgh-Haamstede. <i>Een succesvolle mislukking?</i>	37
15. Museum Watersnood 1953 in Ouwkerk. <i>Betonnen, verstilde emoties</i>	39

Inleiding

Ervaringsdeskundigen aan het woord

Naast het verzamelen, bewaren en onderzoeken van materiële getuigenissen is tentoonstellen en informatie verstrekken voor studie, educatie of recreatie volgens de ICOM-definitie uit 1974 de vierde basisfunctie van musea. Die wisselwerking tussen musea en hun publiek, waar ook de presentatie deel van uitmaakt, staat de jongste jaren volop in de belangstelling: hoe speel je als museum je rol van bemiddelaar tussen collectie en publiek of - met een groot woord - de samenleving? Het uitgangspunt voor het begin van een antwoord op deze complexe vraag is dat het museum geen doel op zichzelf is, maar een middel. Het communiceert 'betekenissen' aan 'publieken' of segmenten van die samenleving. Eigen aan musea is dat dit communiceren gebeurt aan de hand van materiële getuigenissen, zoals de ICOM-definitie stelt. Misschien moeten we daar stil-aan voorzichtig- en volledigheidshalve aan toevogen: *onder meer* aan de hand van materiële getuigenissen.

Hoe en aan wie presenteert het museum zichzelf en z'n 'inhoud'? Het is een bijzonder boeiende materie waarin één zaak duidelijk is: je hoeft niet op zoek te gaan naar kant-en-klare recepten. Daar zijn de te bemiddelen 'boodschappen', de museumwerelden, de contexten en de publieken te heterogeen voor. De wisselwerking die musea als bemiddelaars nastreven, vertoont dan ook veel gedaanten en is bovendien 'dynamisch'.

In dit verslag wordt gefocust op de presentatie in een aantal Vlaamse en Zuid-Nederlandse musea: hoe wordt de *vaste* collectie in contact gebracht met de (potentiële) museumbezoeker en hoe is die presentatie van de 'publiekcollectie' totstandgekomen? Uit elke case zal blijken dat de presentatie samenhangt met het omvattende museale concept, met de eigen voorgeschiedenis van het museum, de beleidscontext en de interne organisatie, met de beoogde doelgroepen, kortom: met de hele museumwerking. Als 'publiekswerking' in een museum als belangrijk wordt beschouwd, dan moet dat ook uit alles blijken: de architectuur en de plek, de interne organisatie en communicatie, de gastvrijheid, de selectie voor de publiekscollectie, de wisseltentoonstellingen, de aandacht voor verschillende soorten publiek - lokale bevolking naast toeristen, kinderen naast volwassenen, emotie- en informatiezoekers -, de presentatie enz. enz.

De verslagjes zijn gebaseerd op wat de gastvrouwen en -heren van de musea aanbrachten en op de reacties en vragen hierop door de groep van Nederlandse en Vlaamse museummensen. De dialogen verliepen in een open sfeer. De teksten gaan kort in op de voorgeschiedenis, de missie en het concept, het instrumentarium (bij reeds ingerichte musea) en eventuele aandachtspunten voor de toekomst. Lezers mogen van deze korte stukjes in de verste verte geen volledigheid verwachten. Daar is de stof te uitgebreid voor en schieten woorden te vaak te kort. Dit verslag heeft wél de ambitie om door het verhaal van de bezochte cases een aantal ideeën aan te reiken, die per definitie afkomstig zijn van Vlaamse en Nederlandse 'ervaringsdeskundigen'. Samen vormen ze een caleidoscopisch beeld van belangrijke kwesties over museale presentaties.

DE MUSEA

1. HET GALLO-ROMEINS MUSEUM IN TONGEREN

De rechten van het object

Toen in de 19de eeuw de wetenschappelijke belangstelling voor het Romeinse verleden van Tongeren sterk toenam en er archeologische collecties tot stand kwamen, werd er ook geijverd voor een archeologisch museum. Het eerste echte Gallo-Romeins museum kwam er, mede onder impuls van de provincie, in 1954, een periode waarin ook de opgravingsdynamiek opnieuw sterk was. Enkele grote 19de-eeuwse verzamelingen maakten deel uit van de toenmalige collectie. In de jaren 1990 werd het bestaande museum als verouderd ervaren én waren er in de regio, met het oog op de reconversie na de mijnsluitingen, nieuwe (Europese) middelen beschikbaar. Er kwam een **nieuwbouw** op de plaats van het bestaande museum: in het centrum van Tongeren, ook het hart van het Romeinse Tongeren genoemd, en op de plek van een Romeinse villa. De band met de hedendaagse stad en haar geschiedenis is zichtbaar en maakt deel uit van het architecturaal concept. Vlakbij liggen de basiliek en het Vrijthof, en staat het standbeeld van Ambiorix. Het nieuwe museumgebouw is **transparent en gelaagd**. Dat laatste gebeurde deels uit noodzaak, omdat de beschikbare ruimte beperkt was, maar was deels ook een bewuste keuze: de gelaagdheid van het gebouw toont als het ware ook de gelaagdheid van de stad. De afdeling Prehistorie bevindt zich volgens deze logica dan ook op de onderste verdieping.

Twee **uitgangspunten** van het museum, dat gaat van de prehistorie tot en met de Merovingische tijd, zijn het gegeven dat *archeologische* objecten er niet in de eerste plaats zijn om te worden bekeken en de optie dat een museum door een overdaad aan teksten geen driedimensionaal 'boek-met-voorwerpen' mag worden. Daarom gaat er veel aandacht naar een aantrekkelijke, 'sprekende' presentatie van de objecten, waarvan de ordening en de groepering mee instaan voor de verhaallijn. In het museum wordt de **nieuwsgierigheid** van de bezoeker geprikkeld, bv. door het stellen van vragen-in-muurtekstvorm. Die nieuwsgierigheid wordt bevredigd in de **Bezoekersgids** die sinds 1999 in de toegangsprijs is begrepen en mee naar huis mag worden genomen. De gids, tevens een naslagwerkje, maakt integraal deel uit van het museumconcept. Om dat concept bij te stellen voert het museum gerichte **enquêtes** uit, bv. naar aanleiding van de plannen voor de Bezoekersgids en met het oog op het aanbod van de museumshop.

Als 'ingang' doet een **'attractietoonstelling'** dienst: "Het geheim van de dodecaëder", een raadselachtig antiek-Romeins object dat bezoekers moet prikkelen om er de onbekende betekenis van te ontdekken. Het wordt gepresenteerd in een sterk scenisch-filmische, 'spannende' omgeving die is ontworpen door een filmregisseur en een thea-

terdecorbouwer met naam. Men kan stellen dat hier in een pars pro toto dé museale kernvraag op pregnante wijze wordt gesteld: wat betekent dit/een object? Het doet bezoekers bij deze vraag stilstaan én brengt ze in een andere wereld.

Na de spannende prikkel wordt er in een eerder rechtlijnig parcours 'geïnformeerd' - waarbij er zorg werd besteed aan een niet al te brutale overgang tussen 'ontspanning' en 'informatie' - en ten slotte is er voor de meer geïnteresseerde bezoeker een studiecollectie, tevens de ruimte voor wisseltentoonstellingen. Hier is de opstelling 'klassiek'.

De **vormgeving** van de hoofdbrok in de publiekspresentatie is relatief eenvormig en de beleving wordt ingrijpend bepaald door de grote open ruimte op de begane grond. Ze staat goeddeels in dienst van het tonen van objecten in zo aantrekkelijk mogelijke omstandigheden, onder meer met gebruikmaking van verrassende draaiende vitrines, vitrines in diverse vormen en formaten, en van geluiden. Op de begane grond staat een 'museumstraat' symbool voor het levenspad, met per levensfase de bijbehorende objecten. Maar in het Gallo-Romeins museum vormen **objecten** in de beste museale traditie hét kanaal om informatie en het museumverhaal aan te reiken. Daarom moeten ze volop tot hun recht komen.

Het Gallo-Romeins museum streeft naar een **permanente ontwikkeling** van de publiekspresentatie. Sinds de opening is er onder meer een afdeling toegevoegd (munten en penningen), werd het jongerenatelier op het getouw gezet (een belangrijk onderdeel van het concept) en is de museumshop uitgebouwd, mede op grond van een publieksonderzoek. Na een nieuwe vondst werd de Gallo-Romeinse afdeling deels herzien en ook de inleidingen tot de drie tijdsperiodes werden herbekeken. **Multimedia** bleven tot nu toe uit het concept. Een van de argumenten daarvoor is dat ze ten tijde van de opening van het nieuwe museum (1994) nog te zeer aan kinderziektes leden, volgens de Tongerse museumstaf.

Het museum blijkt te klein te worden voor het jaarlijkse aantal bezoekers. Er is een **uitbreiding** gepland. Het museum heeft een sterke jongerenwerking voor scholen, maar individuele gezinnen met kinderen bleven tot nu toe in de kou staan; daarom wordt er momenteel een **kinderparcours** ingericht. Stilaan komen er ook plannen ter sprake om multimedia te integreren in de presentatie.

De feiten

Oppervlakte tentoonstellingsruimtes: 2500 m²

Oppervlakte publieksruimtes: 3500 m²

Totale oppervlakte van het museum (zonder het depot): 6000 m²

Kosten van de nieuwbouw of verbouwing: 8.676.000 € (totaal budget)

1/3 Europese middelen (EFRO)

1/3 Vlaamse middelen

1/3 Provincie Limburg

Kosten van de totale inrichting: 1.487.000 € (vitrines, beteksting, decors)

Kosten van de presentaties: 371.840 € (nieuwe inleidingen d.d. 1997)

1/1 Provincie Limburg

Inrichters/vormgevers: Nieuwbouw+verbouwing

Architectenbureau Alfredo De Gregorio i.s.m. Architectenbureau Jaspers & Partners

Hertzstraat 35

3500 Hasselt

Presentaties bij nieuwbouw:

Architectenbureau Alfredo De Gregorio

Frans Vandegoor, ambtenaar provincie Limburg

Guido De Dijn, ambtenaar provincie Limburg

Nieuwe inleidingen:

Jan Ros

Leusderweg 201

3818 AD Amersfoort

Aantal stafleden van het museum (in voltijdse eenheden anno 2001): 22

Geïnteresseerden vinden meer info over het museum,

het concept en zijn presentaties in: *De kiezen van de keizer*

met tekst van Boudewijn Büch en foto's van Luc Daelemans,

een eigenzinnige kijk op een archeologisch museum

Info

Carmen Willems

Kielenstraat 15

3700 Tongeren

T 012/670 330

F 012/670 333

E-mail: cwillems@limburg.be

2. HET SUIKERMUSEUM IN TIENEN

Een lang kristallisatieproces

Het verhaal van het Suikermuseum dat in Tienen op stapel staat, begint in 1988, als de Tiense suikerraffinaderij financiële middelen in het vooruitzicht stelt voor een nieuw op te richten Suikermuseum. Er wordt een **architectuurwedstrijd** uitgeschreven en ter inspiratie bezoekt men enkele **buitenlandse voorbeelden**: het Science Museum in Londen, La Villette in Parijs, het Alimentarium in Vévey (Zwitserland) en de privé-collectie m.b.t. suiker van een professor in Berlijn. In het concept streeft men van meet af aan naar een sterk interactieve en audiovisuele museale opstelling. Er worden vier thema's vooropgesteld: landbouw, raffinaderij, suiker en het menselijk lichaam, en zogeheten 'Spielereien'. De **collectie** zal bestaan uit objecten die de suikerbedrijven aanleveren - in de Suikerraffinaderij maakt een permanente tentoonstelling deel uit van het bedrijfsbezoek - en uit nieuw aangekochte voorwerpen; ook het archief en de bibliotheek van de suikerraffinaderij zullen voor het museum van groot belang zijn.

Na het aantreden van een **nieuw stedelijk bestuur** in 1989 wordt het geplande nieuwbouwproject echter afgeblazen en kiest de stedelijke overheid voor het verbouwen van het leegstaande voormalige vredegerecht. Dat ligt als prominent gebouw centraal in de stad, is dringend aan restauratie toe en bevindt zich ook vlak bij het Torreke, het oudere stedelijk museum. De bestaande v.z.w. wordt bovendien omgevormd tot een gemeentelijke v.z.w., met participatie van het beleid en van de raffinaderij.

In 1994 wordt vervolgens niet zonder moeite **intern een nieuw concept** uitgeschreven, waardoor de museale werking meer banden met de regio zal onderhouden en het thema tegelijk op een meer universele wijze kan worden uitgewerkt. Zo krijgt het aspect 'seizoensarbeid' een vooraanstaande plaats en wordt er ook een project uitgewerkt over de methodiek voor de integratie van mondelinge geschiedenis. Het dossier wordt voorgelegd aan de stad, aan wetenschappelijke instellingen en aan bedrijven, met de vraag het geheel op zijn (wetenschappelijke) correctheid te checken. Er wordt een **wetenschappelijk comité** in het leven geroepen dat het conceptdossier verder mee uitwerkt en de teksten op hun juistheid naleest. De aangesproken bedrijven vinden het concept goed, maar betreuren dat er in de plannen geen rekening is gehouden met ruimte en faciliteiten om *meetings* en conferenties te organiseren. In 1996 was het duidelijk waar men naartoe wilde, maar niet hoeveel de nieuwe plannen zouden kosten. De som van 35 miljoen BEF (867.630 €) deed de ronde.

In 2000 werd voor de ontwikkeling van het museum en de vormgeving een beperkte openbare **offerteaanvraag** uitgeschreven via de gangbare kanalen (het publicatieblad van de Europese Unie, het Bulletin der Aanbestedingen). Aan drie van de vijf kandidaat-dienstverleners werd gevraagd een offerte in te dienen. Het resultaat was dat er één conceptvoorstel overbleef. Een verrassend voorstel, zo bleek: interactiviteit was daarin

niet langer het toverwoord, wel het begrip *l'expo spectacle*, een opvatting over tentoonstellen waarin de bezoeker niet langer 'slechts' actief wordt, maar waarin hij als participant een rol gaat spelen in het verhaal en dus in zijn eigen bezoek. De inspiratie kwam deze keer uit Hannover en vooral uit het Franse Saint-Nazaire, waar *L'Escale Atlantique* het verhaal vertelt van de overzeese emigratie naar New York. Kostprijs van het Tiense voorstel: 1.115.000 €.

Het resultaat was dat het comité in het ingediende voorstel alle thema's aantrof die het zelf had uitgewerkt en in het museum wilde tonen, maar dat het *verhaal* een kapstok werd om van het bezoek aan het Suikermuseum een **belevenis** te maken. In het aanvankelijke voorstel ging het letterlijk om een moordverhaal waarin elk object een element in een rechtszaak werd, tot consternatie van een aantal leden van het comité, die de associatie van 'suiker' met 'moord' niet echt konden smaken; anderen waren van oordeel dat een moordverhaal - dat per definitie een gesloten einde heeft - mensen niet zou aanzetten tot herhalingsbezoek. Daarom werd in de periode december 2000-april 2001 het verhaal herwerkt tot een magisch-realistisch en zelfs surrealistisch te noemen 'Alice in Wonderland'. Zo zal de bezoeker onder meer 'verkleind' worden om in een molecule te passen... Het verhoopde eindresultaat - geplande opening: in de loop van 2002 - zal een combinatie worden van **een museum en een wetenschapscentrum**. Er komen historische thema's aan bod, naast wetenschappelijke en toekomstgerichte presentaties.

De Tiense museumstaf heeft uit deze hele *genesis* onder meer de ervaring opgedaan dat voor het uitwerken van een concept de eigen interne mogelijkheden al bij al beperkt zijn, bv. op technologisch vlak, en dat 'de markt' van ontwerpbureaus wel degelijk in staat is nieuwe, kwaliteitsvolle ideeën aan te leveren. Dit betekent niet dat museummensen hun autonomie opgeven, wel dat ze inspiratie kunnen opdoen én in **dialog met de ontwerpers en vormgevers** hun concept stap voor stap kunnen verfijnen en uitwerken. Een specifiek probleem dat verband houdt met de lange duur van deze museale zwangerschap is dat het bouwdoossier sneller klaar was dan het conceptdossier en dat dus bepaalde bouwkundige ingrepen dreigden te worden uitgevoerd nog voor er duidelijkheid was over de noden. Dit werd deels voorkomen door het tijdelijk stilleggen van de verbouwingswerken.

Info

Staf Thomas, conservator
Grote Markt 6
3300 Tienen
T 016/80 56 66
E-mail: museum.toreke@skynet.be

3. HET TOREKE IN TIENEN

Werken, bidden en feesten in de gevangenis

In 1978 opende in Tienen het stadshistorisch museum Het Toreke zijn deuren, en wel in de voormalige stadsgevangenis in het centrum van de stad. Twintig jaar later drongen een **uitbreiding** (onder meer met een professioneel uitgerust depot) en **vernieuwing van de presentatie** zich op. De werken begonnen in oktober 1997 en werden beëindigd in de zomer van 1999, waarna Het Toreke zijn hernieuwde deuren opende. De collectie vertoont het **disparate** karakter van veel stedelijke verzamelingen die in de 19de eeuw zijn ontstaan, zij het dat in Tienen het archeologisch gedeelte bijzonder sterk vertegenwoordigd is én bovendien nog dagelijks aangroeit: er vindt een van de grootste opgravingscampagnes van het land plaats.

Er is in de nieuwe presentatie gekozen voor een **thematisch-chronologische invalshoek**. Het Toreke belicht de Gallo-Romeinse periode van de *vicus* Tienen en de periode die loopt van de 16de t/m midden 20de eeuw. Centraal staan de werkende, biddende en feestende mensen uit stad en streek. Anders gezegd: **het dagelijks leven van de doorsnee Tienenaar**. In het tweede gedeelte fungeert een overkoepelende cliché-uitspraak over Tienen en zijn inwoners bovendien als ‘prikkelaar’: ‘Vroeger was alles hier beter.’

In het archeologische gedeelte koos de museumploeg voor een eerder **‘traditionele’ aanpak**, met toonkasten, tekstbordjes en -panelen, de reconstructie van een Gallo-Romeinse woon- en werkruimte. Een cyberruimte ontbreekt echter niet en er kunnen Romeinse bordspelen worden beoefend. Daarnaast kan de bezoeker op draaipanelen ook kennismaken met de eigentijdse conservatie van archeologische objecten. Voor de Nieuwe en Nieuwste Tijd is de **afwisseling** duidelijk groter. De bezoeker stapt als het ware mee in een optocht in een straat van de stad en komt langs een aantal ‘scènes’. Behalve met algemene teksten op tekstplaten wordt er hier gewerkt met reconstructies, beeldfragmenten, auditieve middelen en interactieve computerschermen, bv. in verband met bekende Tienenaren en het Tiense dialect. Merkwaardig is dat het museumcafé zich hier temidden van de vaste collectie bevindt. Ook opvallend is de Museuminventaris in de vaste presentatie: dat maakt het voor de bezoeker mogelijk om het hele museumbezoek te raadplegen. TV-schermen gunnen hem bovendien een blik in het museumdepot.

In tegenstelling tot wat voor het Suikermuseum het geval is, is er in Het Toreke **alleen met eigen mensen** gewerkt voor de uitwerking van het concept. Kostprijs voor de inrichting van Het Toreke: 495.000 €. In het museum is er een beperkte ruimte voor tijdelijke tentoonstellingen en bijeenkomsten.

Info

Staf Thomas, conservator • Grote Markt 6 • 3300 Tienen
T 016/80 56 66 • E-mail: museum.toreke@skynet.be

4. HET NATIONAAL JENEVERMUSEUM IN HASSELT

Geestrijk verhaal in een dwingend pand

Na twintig jaar collectievorming en een kleine tien jaar nadat het stedelijk Jenevermuseum zijn intrek nam in het huidige pand - een **voormalige hoeve en stokerij** in het centrum van jeneverstad Hasselt - werd het heringericht (1997). Een vast gegeven blijft daarbij het niet-vanzelfsprekende gebouw met zijn trappen en smalle doorgangen, zijn gecompartmenteerde structuur en zijn beperkte mogelijkheden wat klimaatregeling betreft.

Uitgangspunt van de **nieuwe presentatie** is de wens om, behalve het onvermijdelijke en vrij technische productieproces, ook de context van de drank 'jenever' te belichten: feestelijk gebruik, misbruik, publiciteit, wetgeving, de impact op de regio, jenever als genezend middel, borrelglasjes en flessen in al hun vormen, accijnzen en de schatkist enz. Men kan stellen dat in dit museum de collectie wordt gebruikt als 'illustratie' bij het verhaal én dat het verhaal ook moet worden gebracht met andere (traditionele) middelen dan de objecten: paneelteksten (en wel in vier talen, wat de lay-out van de panelen 'zwaar op de hand' maakt), afbeeldingen (bv. van moleculen), film (bv. distilleren), multimedia-presentaties (bv. over het stoken). Opvallend in de presentatie is dat ook de **geur** wordt 'aangesproken. Omdat er onmogelijk in elke zaal bewaking kan zijn, staan waardevolle objecten achter glas.

In een gebouw als dit kan het **parcours** niet anders dan dwingend zijn. Signalisatie is dus van groot belang, net als duiding bij de voormalige functie van de ruimtes die de bezoekers betreden in deze voormalige stokerij. Omdat zowat de helft in groep komt, zijn er in de eerste ruimte, de voormalige Ossenstal, voldoende zitplaatsen om een introductiefilmpje van zeven minuten over de geschiedenis van alcohol te bekijken.

Midden in het parcours bevindt zich de opnieuw samengestelde **stokerij**, in de voormalige productieruimte. Dit heeft onder meer als gevolg dat de productiefasen vóór deze ruimtes moeten worden uitgelegd. De stokerij werkt gedurende ongeveer acht tot tien weken per jaar; de periodes kan men via het internet vernemen. Dit is voor het museum een attractie apart, die overigens gepaard gaat met tal van inspecties en afzonderlijke maatregelen met het oog op de stringente regelgeving.

In het slotgedeelte van het parcours komt vooral de 'context' aan bod. Het bezoek eindigt in een 'jeneverwinkel' en -café, met een indrukwekkend gamma.

Het ontwerp van de huidige inrichting is van het bureau Mimesis en kwam er na een **wedstrijd** voor designers en ontwerpers. De winnaars kregen een half miljoen BEF ereloon. De totale inrichting kostte ca. 300.000 €. De ruimte voor tijdelijke tentoonstellingen is beperkt; de bescheiden wisselexposities gaan over thema's die in de al bij al beperkte museumruimte niet permanent kunnen worden getoond.

De feiten

Oppervlakte tentoonstellingsruimtes: 1085 m²

Oppervlakte publieksruimtes:

(zonder tentoonstellingruimte en inbegrepen binnenkoer) 720 m²

Totale oppervlakte van het museum (zonder het depot): 2369 m²

Kosten van de verbouwing in 1987: 1,5 miljoen €

Kosten van de vernieuwde presentatie (1997): 316.000 €

Financieringsbronnen:

Stad Hasselt: 390.000 €

VZW Nationaal Jenevermuseum Hasselt: 175.000 €

Provincie Limburg: 18.600 €

(multimediale bezoekersbegeleiding toeristisch project/nieuwe media)

Vlaamse Gemeenschap: 6000 € (klimatisatie)

Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling: 78.450 €

Philips Lighting: artikelen tegen kostprijs.

Inrichters/vormgevers:

Mimesis Exhibition Design

Zetternamstraat 32

2060 Antwerpen

T 03/235 46 99

F 03/272 35 46

Aantal stafleden van het museum (in voltijdse eenheden anno 2001):

2,5 voltijdse stafleden

Geïnteresseerden vinden meer info over het museum, het concept en zijn presentaties in:

De brochure *Het Nationaal Jenevermuseum Hasselt* (3,72 €)

Beleidsnota 2001-2005 Nationaal Jenevermuseum Hasselt

(per e-mail of te consulteren in het documentatiecentrum).

Info

Nationaal Jenevermuseum Hasselt

Witte Nonnenstraat 19

3500 Hasselt

Ann Vandeput, coördinator

T 011/24 11 44

F 011/21 10 50

E-mail: jenevermuseum@hasselt.be

6. KASTEEL HOENSBROEK IN HOENSBROEK

Kasteel in progress

Kasteel Hoensbroek, sinds 1927 eigendom van de vereniging Ave Rex Christe en vanaf 1967 gehuurd door de gemeenten Hoensbroek en vervolgens Heerlen, is een imposant complex met gedeelten uit verschillende perioden (14de-, 17de- en 18de-eeuws). Het is sinds tien jaar en sinds het aantreden van een nieuwe directie het toneel van een **ingrijpend veranderingsproject**. Voordien vertoonde het kasteel veel gezichten (lees: collecties en de bijbehorende presentaties): er was een fotogalerij, Afro-Aziatische kunst, een geologische collectie en er vonden nogal wat culturele en andersoortige activiteiten plaats. Het geheel vormde door zijn heteroog karakter een soort rariteitenkabinet.

Vereist waren een nieuw beleidsplan en dus een nieuwe bestemming om het kasteel weer **één gezicht** te geven. Het doel van het 'nieuwe' Hoensbroek, dat door de gemeente Heerlen wordt gefinancierd, is driedelig: men wil de geschiedenis van het kasteel uit de doeken doen, het verhaal van zijn bewoners vertellen en de rol belichten die het kasteel in de streek heeft gespeeld. Hoensbroek moet de indruk geven 'dat de bewoners net even de deur uit zijn'. Het gevolg van deze keuze is dat alles en iedereen die zich in het kasteel een plaats had weten te verwerven, eruit moest (collecties gingen terug naar hun eigenaren of werden geveild). Dat opschonen en zorgvuldig 'afstoten' van objecten heeft gedurende het voorbije decennium flink wat tijd en energie gekost. De museumfunctie betekent intussen niet dat er in het kasteel geen bruiloften meer plaatsvinden of bedrijfsevents, bv. in de vorm van een *living history*-spel.

Maar liefst 44 ruimtes moeten bezoekbaar worden gemaakt, met het nieuwe plan als groot kader. Dat proces is nog volop gaande. Dat houdt onder meer in **dat in deze jaren de collectie wordt gevormd**. Dat gebeurt door uitwisselingen en bruiklenen, door aankopen, door het maken van replica's, 'ontdekkingen op zolder' enz. Veel wordt nog verwacht van de ontsluiting van het gigantische familiearchief en de inventaris die zich momenteel bij de familie in Duitsland bevinden en ongetwijfeld een schat aan informatie zullen prijsgeven.

Het kasteel is als 'museum' uiteraard nog onaf. Veel objectgerichte informatie, bijvoorbeeld over de meubels, krijg je er als bezoeker nog niet omdat men **eerst de context** wil creëren en Hoensbroek een sfeer wil bezorgen. Een paar keer is er een opvallend gebruik van auditieve middelen: in een 'geheim' kamertje en in het middeleeuwse cachot. De vraag rijst hoe vaak je dit kunt doen zonder dat het voorspelbaar wordt. De overkoepelende kwestie is in hoeverre je in een geval als dit bij het gebruik van een instrumentarium (replica's, teksten, auditief en visueel materiaal, computers...) moet streven naar **eenheid dan wel naar verscheidenheid**, en in welke mate met de huidige opties dit kasteel 'anders', meer 'uniek' zal zijn dan andere, vergelijkbare kastelen.

(Men benadert de reële kostprijs als er een bedrag van 45.000 € per in te richten ruimte wordt vooropgesteld.)

Er wacht in Hoensbroek nog een pak werk. Zo wordt momenteel de derde doelstelling - de band van het kasteel met de streek belichten - nog niet gehaald en gaat het momenteel enkel over de woon- en leefcultuur in de verschillende historische periodes. Het tekstrijke gidsboekje verdient een eigentijdse lay-out. Het boekje is bij dit *work in progress* noodgedwongen opgehangen aan inventarislijsten en functies van ruimtes, niet aan wat de huidige bezoeker te zien krijgt, want dat aanbod evolueert voortdurend.

Enkele feiten

Inrichters/vormgevers:

Mevr. drs. A.Orbons (conservator)

Postbus 36

6430 AA Hoensbroek

Aantal personeelsleden (in voltijdse eenheden anno 2001): 10,
inclusief bedrijfsleider, technische dienst, huishoudelijke dienst;
'inhoudelijk' personeel: 2,3

Geïnteresseerden vinden meer info over het kasteel in:

Van de Venne, De Win, Peeters,

Geschiedenis van Hoensbroek, Hoensbroek, 1967

Hurenkamp, *Kasteel Hoensbroek*, Hoensbroek 1995 (gidsboekje)

Info

Susan Hurenkamp

Postbus 36

6430 AA Hoensbroek

T 045/522 72 72

F 045/521 14 27

E-mail: s.hurenkamp@kasteelhoensbroek.nl

7. MUSEUM HET DOMEIN IN SITTARD

Spelend op zolder de stad verkennen

Het gemeentelijk Museum Het Domein is in **1998** geopend. Het bevindt zich in een voormalig schoolgebouw in het historische centrum van de stad en bestaat uit een afdeling Hedendaagse Kunst en een afdeling Stedelijke Historie en Archeologie. Het gaat hieronder alleen over die laatste, die zich op de bovenverdieping bevindt.

Het project van de kandidaat-ontwerpers die deelnamen aan een selectieronde, diende te beantwoorden aan een **eisenbundel**: zo moest in deze afdeling de stedelijke geschiedenis worden gepresenteerd, met de 'algemene geschiedenis' als referentiekader. De **relatie met de stad** en de omgeving moest nadrukkelijk worden gelegd. Het doel van het museum zou worden bereikt als mensen na hun bezoek de stad introkken om op ontdekking te gaan; eigenlijk vormt die stad de (imaginaire) ruime collectie van het museum. Het museum moest zich richten tot een **breed publiek**: jong en oud, individuen en groepen, leken en 'kenners'. Om dat ruime publiek over de museumdrempel te krijgen moest de vormgeving **speels** zijn, uitnodigend, zintuiglijk, niet-verplichtend... Er moesten kansen zijn om objecten aan te raken en het geheel mocht geen statische indruk geven. In tegenstelling tot de soms vage plannen van niet weinig opdrachtgevers vormde dit een duidelijk omschreven pakket.

De ruimte - een kale zolder met dakgebinte - had het ontwerp van de inrichting kunnen bepalen, maar hier is gedeeltelijk het tegendeel gebeurd: de ontwerpers hebben **de ruimte als het ware genegeerd** en er een aangename, gevulde, maximaal gebruikte plek van gemaakt. Een opstaande, diepblauw geverfde wand - de vraag rijst of de kleur niet wat te somber is - snijdt de ruimte doormidden, creëert een eenvoudig, rechthoekig parcours en vormt meteen ook een tijdlijn. Groepen moeten in verband met de beperkte ruimte worden opgesplitst in kleinere deelgroepjes.

Aanraken mag in dit museum waar het pas geeft - bv. Romeinse dakpannen - en de bezoeker wordt geprikkeld om zich te 'activeren': in een mijnschacht kruipen, kledingstukken aanpassen, zittend luisteren naar verhalen en andere auditieve informatie, op een muur klimmen om over 'het muurtje' te kijken enz. Dat creëert een **niet-sacrale omgeving** waarin oplettend gesuppoost moet worden, dat niet-aanraakbare voorwerpen kwetsbaar kunnen zijn en met name kinderen 'uit hun dak' durven gaan. Het leidt tot de paradox dat ze wel eens op schoolse - met andere woorden: klassiek museale - wijze teruggefloten moeten worden. Het 'muscum' lijkt er soms geen te zijn. Dat deze aanpak bij kinderen werkt, blijkt uit hun aanzuigfunctie: niet zelden wordt een klasbezoek gevolgd door een gezinsbezoek.

Het aangewende **instrumentarium** is zeer uiteenlopend: behalve objecten en de al genoemde elementen zijn er maquettes, videoprojecties, glazen tegelvloeren, interae-

tieve computers, multimediale projecties en legt een 'periscoop-met-camera' de relatie tussen binnen en buiten, anders gezegd: tussen dit stedelijk museum en zijn stad. Die band is er ook dankzij sferbeelden die historische thema's expliciet linken met eigentijdse onderwerpen. De tekstinformatie is consequent tweeledig: een honderdwoorden-tekst voor kinderen en een langer stuk voor volwassenen. Door de vormgeving wordt de bezoeker niet gedwongen om teksten te lezen. Bij alle instrumenten, bijvoorbeeld de teksten, ging er veel zorg naar een **verzorgde presentatie** en vormgeving. De belichting vestigt de aandacht op een aantal musts en versterkt dus de opstelling. Voortdurend wordt in het museum de nieuwsgierigheid geprikkeld door objecten en opstellingen slechts gedeeltelijk of vaagweg te laten zien.

De vraag rijst of de **buitenkant** van dit museum - de wijze waarop het zich aan de buitenwereld 'presenteert' - en de totale inrichting van het gebouw beantwoordt aan de uitnodiging die de vormgeving zelf duidelijk inhoudt. De aanwijzingen dat het hier om een museum gaat zijn gering en de toegang vormt voor sommigen een weinig uitnodigende anomalie in de 19de-eeuwse architectuur. Een zeldzame keer lijkt in de vormgeving de metaforiek - bv. opwaaiende kalenderblaadjes als beeld van de tijd - niet te werken en verwordt de boodschap hierdoor tot een gimmick.

De feiten

Oppervlakte tentoonstellingsruimtes: 750 m²

Totale oppervlakte van het museum: 1100 m²

Kosten van de verbouwing museum, inclusief toenmalige inrichting (1993):
ca. 2.200.000 €

Kosten van de presentatie Stedelijke Historie, inclusief verbouwing (1998):
ca. 300.000 €

Financieringsbronnen, in volgorde van afnemende bijdrage:

Gemeente Sittard

Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling

Mondriaanstichting

Provincie Limburg

Anjerfonds

Vormgevers:

Ontwerp: Art & Design, Molenstraat 1, 3630 Maasmechelen, T 089/75 79 68;

Uitvoering: Jan Kuyken Hout en Meubel projecten, A. Hertzstraat 52,
3500 Hasselt, T 011/85 81 50;

Grafiek: Whitelight, Weg naar As 143, 3600 Genk, T 089/32 39 10.

Aantal stafleden van het museum:

directeur 1 fte

conservator Historie en Archeologie 0,8 fte

conservator Hedendaagse Kunst 0,7 fte

medewerker educatie 0,5 fte

medewerker pr 0,5 fte

Info

Directeur: Stijn Huijts

Website: www.hetdomein.nl

E-mail: info@hetdomein.nl

8. HET LIMBURGS MUSEUM IN VENLO

Een museale archipel

Het Limburgs Museum opende in september 2000 zijn deuren, in een **spraakmakende nieuwbouw** van architecte Jeanne Dekkers die duidelijk refereert aan de geschiedenis van de plek waar het museum is ingeplant. Daar bevonden zich eertijds stadswallen en vestingwerken, en lag later een rangeeremplacement van een privé-spoorwegonderneming. Het nieuwe museum, als het ware een bakken dat het beschadigde Venlo een nieuwe historische dimensie moet geven, is gegroeid uit een samengaan van twee bestaande musea - een provinciaal en een gemeentelijk museum - en vormt een van de resultaten van de 'bijstelling' van het **provinciaal museumbeleid** die sinds 1994 plaatsvond. Dat heeft geleid tot een nieuwbouw voor het Bonnefantenmuseum in Maastricht, het nieuwe Industrion in Kerkrade en dit prestigieuze Limburgs Museum in het *Noord-Limburgse* Venlo. De **inrichtingskosten** voor de museale presentaties bedroegen in Venlo ca. 1.800.000 €. Omdat een aantal beleidsmakers de vergelijking maakte met het Bonnefantenmuseum, een kunstmuseum, was het niet vanzelfsprekend iedereen te overtuigen van de hoogte van dit bedrag. Een **proefproject** in een oude behuizing, met een gedeelte van de geplande presentatie, had onder meer als doel de betrokken bestuurders te laten zien waar het museum naartoe wilde en waarom de presentatie - concept, vormgeving, collectievorming, verhaallijn, instrumentarium - de nodige financiële middelen noodzakelijk maakte (1995-1996). Tijdens de opbouwfase vormde **het internet** voor het museum een belangrijk kanaal om zich te profileren en contact te houden met een deel van zijn publiek.

Het museum heeft het over de geschiedenis, tradities en trends van Nederlands Limburg en de mensen die op het grondgebied van de huidige provincie woonden en wonen: **van, voor en over Limburg** dus. Het is uitgegaan van wat bij het begin van de museumwerking in 1993 een van de zwakke punten was: de collectie. Er was in de twee bestaande musea waaruit het nieuwe museum moest groeien, niet echt een verzameltraditie en 'topstukken' bevinden zich intussen elders. Vandaar het intensieve verzamelbeleid over de hele provincie en de zoektocht naar bruiklenen. Maar vandaar ook de keuze om in het museum **het verhaal van de voorwerpen** te vertellen, noem het contextgerichtheid: zonder dat de aandacht voor de voorwerpen wordt verwaarloosd, is in het Limburgs Museum de opgeroepen sfeer van het grootste belang en wordt er voortdurend gerefereerd aan het verhaal achter het object. Om een verhaallijn te trekken wordt er een intens beroep gedaan op andere media en middelen, naast uiteraard de objecten. Dat heeft ook te maken met de hoge graad van abstractie van bepaalde niet-vanzelfsprekende museale thema's, zoals 'romanisering' en 'mentaliteitsgeschiedenis'. Om tot een **laagdrempelige presentatie** te komen is in het Limburgs Museum een intens samenspel nagestreefd tussen de drie-eenheid collectie, verhaallijn en vormgeving.

De vormgeving is bij de groei van dit museum met andere woorden van meet af aan als van het grootste belang beschouwd: ze staat in dienst van de collectie en de verhaallijn, en moet de gewenste sfeer oproepen. Er is gekozen voor een grote variatie en voor een **'vereilandig'** in twaalf presentaties met elk hun eigen, duidelijk afgebakend thema. Dat heeft uiteraard ook te maken met het heterogene karakter van 'historische' musea die gebonden zijn aan een bepaalde geografische entiteit (stad, streek, provincie), niet aan een welomschreven thema (bv. de Neanderthalers, de Eerste Wereldoorlog). Elke deelpresentatie heeft in dit museum een eigen (vormen)taal, tot in de interactieve programma's toe. Om dat doel te bereiken is ervoor gekozen om met **drie verschillende vormgevers** te werken. Het ging hier om 'jonge' bureaus, een welbewuste keuze. In die groep van twaalf thema's kan men twee grote groepen onderscheiden:

- de meer historische presentaties die gaan tot en met de Franse tijd. Omdat die qua herkenbaarheid en sfeer verder af liggen van de huidige belevingswereld van mensen, wordt er hier gewerkt met sterke beelden en dus met decors, *reenactment*, poppen enz.;
- de meer volkskundige presentaties, die gaan over de 19de en de 20ste eeuw. Hier dringen decors zich minder op omdat de sfeer van de objecten nog bekend is of minstens als zodanig wordt gepercipieerd.

De bezoeker wordt geheel **vrijgelaten** in het uitstippelen van zijn parcours. Door de opsplitsing in twaalf duidelijk afgebakende 'deelmusea' met elk hun eigen ruimte kan hij zijn eigen keuzes maken, mag hij zich niet gedwongen voelen om 'alles te moeten zien', blijft het complexe verhaal behapbaar en wordt dus het herhaalbezoek aan dit 'grote' museum gestimuleerd. Een logisch gevolg van de keuze om te **variëren** is dat ook het instrumentarium uiterst afwisselend is: het gaat van een spectaculaire, 'bloedstollende' multimediashow (de Historoscoop, waarin het begrip 'Limburger' historisch wordt voorgesteld) tot de bijna sacrale sfeer in de presentatie 'Macht tussen hemel en aarde' (over Kerk en staat in de Middeleeuwen en het Ancien Régime) en de 'alledaags' lijkende keukeninrichtingen.

Een 'radicaal' middel zoals de Historoscoop er een is, roept bijna vanzelfsprekend uiteenlopende **reacties** op. Er kan worden gediscussieerd over de vraag of het Limburg-beeld dat erin wordt getoond clichébeelden nuanceert dan wel het regionale identiteitsgevoel versterkt. Verder rijzen bij sommigen de vragen of de opdeling niet het overzicht bemoeilijkt, of de variatie niet vermoeiend en desoriënterend werkt, en of de museale sereniteit niet te zeer wordt verbroken door diverse vormen van edutainment.

De feiten

Oppervlakte tentoonstellingsruimtes: 3000 m²

Oppervlakte publieksruimtes: 4000 m²

Kosten nieuwbouw of verbouwing: ca. 12.200.000 €

Kosten van de museale inrichting: ca. 2,8 miljoen €

Financieringsbronnen: provincie (9,4 miljoen €), gemeente (4,6 miljoen €) en sponsoring/fondsen (1 miljoen €)

Aantal personeelsleden van het museum: 15 fte

Inrichters/vormgevers:

Theo Braams Projecten, Heinenoord

Kinkorn, Tilburg

Peggy Osinga, Amsterdam

Di Colore, Workum (Historoscoop)

Info

Wim Hupperetz, conservator Geschiedenis

Limburgs Museum

Keulsepoort 5

5911 BX Venlo

T 077/352 21 12

E-mail: info@limburgsmuseum.nl

9. IN FLANDERS FIELDS MUSEUM IN IEPER

Spervuur van emoties

In **april 1998** ging in de Ieperse Lakenhallen In Flanders Fields Museum open, zo'n drie jaar na de beslissing van het stadsbestuur om het bestaande herinneringsmuseum 'Ypres Salient 1914-1918' om te vormen. Het ontwerp, op basis van een scenario dat begin 1996 klaar was, vormde het voorwerp van een **internationale wedstrijd** die in 1996 zijn beslag kreeg: een jury wees het Londense bureau Event Communications aan als ontwerper. Sinds de opening in 1998 kregen het museum en zijn inrichting **grote weerklank** in de pers en bij museummensen. In Flanders Fields bracht in de museumwereld en daarbuiten discussies teweeg over wat de essentie kan zijn van een eigentijds museum. Onder meer om deze reden (en voor zijn 'baanbrekende aanpak') kreeg het in 2000 van de Raad van Europa de Europese Museumprijs.

Het museum gaat over de Eerste Wereldoorlog zoals die door 'gewone' mensen aan het front bij Ieper werd beleefd (dus niet over de bezetting in het algemeen). Dit is met andere woorden een **enthemamuseum** dat aan een geografische entiteit is verbonden. Het politiek-militaire verhaal over de oorzaken van de oorlog, de grote veldslagen, de machinaties tussen staten... staan dus *niet* centraal. Uitgangspunt was dat, mét de objecten, vooral ook de verhalen van de mensen uit de streek die W.O. I aan het front hadden meegemaakt - zelf of via familierelaties, mensen van de streek maar ook soldaten uit diverse contreien en van diverse partijen - tot nu toe 'de groote oorlog' levend hadden gehouden. Het museum wil de **emotionaliteit** die dat gedurende de hele 20ste eeuw in de streek heeft teweeggebracht, in stand houden én daarenboven ook een **vredesboodschap** brengen.

Dat de bezoeker na zijn museumbezoek naar het Streekcentrum (met daarbij ook de museumshop) wordt geleid, is dan ook geen toeval: In Flanders Fields nodigt zijn bezoekers nadrukkelijk uit om de oorlog ook te gaan verkennen in de stad en de streek, die eigenlijk deel uitmaken van het hele museumverhaal.

Dat verhaal wordt verteld met een **scala van middelen**: behalve een keur van museumobjecten - 'geen twintig maar twee zwaarden' - spelen teksten een grote rol. Het gaat hier om 'klassieke' uitleggende en informatieve teksten, maar ook om tal van citaten die op diverse manieren zijn aangebracht, in de oorspronkelijke taal. (Elke bezoeker krijgt een brochure mee met de vertaling van de citaten.) Dat ze uit zeer diverse bronnen komen en elkaar soms tegenspreken maakt deel uit van de boodschap van het museum: er is over deze oorlog geen ene, zaligmakende 'waarheid'. Omdat bij deze oorlog zoals die in de streek van Ieper is gevoerd, **geluid** een belangrijke rol speelt, worden geluidseffecten niet geschuwd, zowel per museumonderdeel als 'overkoepelend' (bv. overvliegende vliegtuigen). Het begin van de 20ste eeuw is ook de tijd van de eerste films: ook daarvan krijgt de bezoeker staaltjes te zien. Verder is er muziek, en zijn er poppen,

ensceneringen, getuigenissen kunstwerken enz. (Het is opvallend welke rol 'kunst' in dit historisch museum speelt: muziek, schilderwerken, gedichten, prozateksten...) Het museum heeft zich ook de vraag gesteld hoe je emoties van soldaten museaal kunt 'brengen' en poogt daar een antwoord op te bieden. De bezoeker gaat zelf op beperkte schaal **deel uitmaken van het verhaal**: bij het begin van zijn bezoek krijgt hij een naamkaartje van bekende of onbekende figuur die de oorlog heeft meegemaakt. Op drie plaatsen in het museum kan hij vervolgens zijn of haar lotgevallen volgen. Een groot aantal geschiedkundige feiten zijn uit het museum 'verbannen' naar een aantal **cd-roms**, die op zichzelf hun belang hebben. Het totale budget voor het museum zelf bedroeg ca. 3,42 miljoen €.

Het ontwerp en de inrichting richten zich welbewust tot **individuele bezoekers**; klas-sieke rondleidingen zijn er zelfs onmogelijk. Een van de motiveringen voor de keuzes die hier zijn gemaakt, is dat In Flanders Fields de thematiek van W.O. I niet wilde overdoen zoals geïnteresseerden die elders in de Frontstreek (Frankrijk inbegrepen) al konden ontdekken: de verstilde aanpak van Péronne, de musea waar uniformen en wapentuig de kern van de zaak uitmaken, het chronologisch gestructureerde politiek-militaire verhaal enz. Een andere fundamentele verantwoording is dat elke bezoeker met z'n eigen emoties en op zijn persoonlijke wijze op het gebodene moet kunnen reageren. Interactiviteit ten slotte leent zich bijna per definitie niet voor groepsgebruik.

Het museum is ontworpen voor zo'n 100.000 bezoekers per jaar maar het haalt meer dan het dubbele daarvan. Dat veroorzaakt algemene problemen die met **overdruk** te maken hebben, en 'lokale' problemen, bv. bij de interactieve instrumenten. Voor sommige bezoekers wordt hierdoor de ruimte voor (stille) reflectie wel erg beperkt. Samen met de grote hoeveelheid informatie kan dit wel eens beklemmend werken. Dat het museum bovendien in een beschermd monument is gevestigd, brengt nog extra beperkingen en praktische problemen met zich mee waarvoor oplossingen niet voor het grijpen liggen. Maar dat de Ieperse aanpak werkt blijkt onder meer uit de vele kleine en grote schenkingen die het museum krijgt van bezoekers. Daar brengt men verslag over in de halfjaarlijkse uitgave *In Flanders Fields Magazine*; een selectie van de schenkingen wordt tentoongesteld.

De feiten

Oppervlakte tentoonstelling- en publieksruimtes: 1000 m²

Kosten verbouwing en inrichting: 3 miljoen €

Financieringsbronnen: stad Ieper (35%), provincie West-Vlaanderen (30%), Vlaamse Gemeenschap (20%), Europese Unie en privé-sponsors (15%)

Aantal stafleden van de stedelijke musea (in voltijdse eenheden anno 2001):
5 (totaal aantal personeelsleden van de stedelijke musea in 2000: 45)

Inrichters/vormgevers: Event Communications Ltd, Londen

Geïnteresseerden vinden meer info over het museum,

het concept en zijn presentaties in:

In Flanders Fields Museum. Museumgids door Fr. Lignel,
P. Chielens en Madoc, Gent/Stad Ieper, 1998, 72 p. (6,20 €)

In Flanders Fields Magazine (verschijnt om de zes maanden;
1,74 € per nummer)

Info

Jan Dewilde, conservator Stedelijke Musea Ieper

Dominiek Dendooven, educatief medewerker

Janseniusstraat 9

8900 Ieper

T 057/22.85.82

F 057/20 58 80

E-mail: stedelijke.musea@ieper.be

10. HET STEDELIJK ONDERWIJS- MUSEUM IN IEPER

Leren over onderwijs

Toen het stadsbestuur in 1995 besliste om in de Lakenhallen In Flanders Fields Museum onder te brengen, moest het onderwijsmuseum dat daar sinds 1990 onderdak vond, op zoek naar een **nieuwe locatie**. De recent gedesaffekteerde Sint-Niklaaskerk werd door de stad in erfpacht genomen en bestemd als museumruimte. Vanaf 1996 werkte een architectenteam de (ver)bouwplannen en de inrichting uit, in samenwerking met de stuurgroep van het museum, en in mei 1998 opende het onderwijsmuseum zijn deuren. Met de herinrichting was een budget gemoeid van iets meer dan 272.680 €.

Het museum biedt een overzicht van de **geschiedenis van het Vlaamse onderwijs** van de Middeleeuwen tot vandaag. In de objecten ligt de nadruk op de streek rond Ieper. De vaste presentatie is opgebouwd uit een aantal gelijkaardige 'cellen' die in een chronologische structuur zijn geordend. In de 'middenbeuk' is ruimte voor tijdelijke tentoonstellingen à rato van één per jaar. De collectie is goeddeels afkomstig van het oudere onderwijsmuseum.

Dat het hier om een kerkrimte gaat, wordt niet 'weggestoken'. Vooral als het duister wordt, krijgt het museum hierdoor een aparte sfeer. Het **expositiesysteem** heeft veel kwaliteiten: het is onopvallend, duurzaam, kindbestendig, strak en functioneel (dankzij de talrijke gaatjes in de wanden). In de middenbeuk wordt de ruimte optimaal aangewend dankzij uittrekbare kasten. Twee stijlkamers - klasjes ingericht zoals dat rond 1700 en 1930 gebeurde - brengen afwisseling. Toch is de inrichting sterk **objectgericht**.

Het museum werkt momenteel aan de teksten, die nogal academisch, afstandelijk en soms weinig leesvriendelijk overkomen. Er rijzen daarnaast ook vragen over de akoestiek van de ruimte (met name tijdens de talrijke klasbezoeken), over de hoogte en laagte van een aantal kijkkasten en over een aantal objecten die soms wel de indruk wekken dat het hier om een tentoonstelling over (school)boeken met daarbij nog eens teksten gaat. Een **intellectualistische en emotiearme aanpak** met andere woorden, die te weinig speels en aantrekkelijk lijkt voor een belangrijke doelgroep: de kinderen. Deze zwakke plekken hebben veel te maken met de weinig museale denkrant van een aantal mensen die deel uitmaken van de beslissingsstructuur van het museum.

De feiten

Oppervlakte publieksruimtes: 1100 m²

Kosten van de inrichting: 272.680 €

Financieringsbronnen: stad Ieper (50%), Vlaamse Gemeenschap en Provincie West-Vlaanderen (elk 25%).

Inrichters/vormgevers: Huis en Hoving, arch. Jan Degruyter en Evelien Boudry, Ieper

Aantal stafleden van de stedelijke musea (in voltijdse eenheden anno 2001):
5 (totaal aantal personeelsleden van de stedelijke musea in 2000: 45)

Info

Jan Dewilde, conservator Stedelijke Musea Ieper
Dominiek Dendooven, educatief medewerker
In Flanders Fields Museum
Janseniusstraat 9
8900 Ieper
T 057/22 85 82
F 057/20 58 80
E-mail: stedelijke.musea@ieper.be

11. GRUUTHUSE MUSEUM EN MEMLINGMUSEUM/ SINT-JANSHOSPITAAL IN BRUGGE

Museummonumenten - monumentenmusea

In deze twee Brugse stedelijke musea zijn **beschermde, monumentale gebouwen** in de binnenstad dienstig om er museale presentaties in onder te brengen. Dat schept uitdagingen die te maken hebben met de status van de behuizing, en beperkingen waar men als museummaker mee moet leren omgaan. Hieronder wordt kort geschetst hoe men dat in beide musea de jongste jaren heeft gedaan. Het ene is een verhaal over snelheid, het andere over traagheid. Men moet hierbij bedenken dat er de jongste tijd intense bewegingen zijn in de Brugse stedelijke musea, die nog altijd gaande zijn. (Bij het bezoek n.a.v. 'Presentaties Gepresenteerd' in april 2001 was er nog niets te zien van de museale inrichting in het Memlingmuseum/Sint-Janshospitaal en was vormgever Paul Vandebotermet verhinderd wegens ziekte. Conservator Hilde Lobelle-Caluwé schetste de geschiedenis van het pand, de strijd om het passend te restaureren en de grote lijnen van het komende museale concept.)

Gruuthusemuseum

Recent vond in het Gruuthusemuseum de langdurige tijdelijke tentoonstelling 'Vensters op Brugge' plaats, waarin schilderijen van Brugse stadsgezichten thematisch-chronologisch werden samengebracht en objecten uit de toegepaste-kunstverzamelingen van de Gruuthusecollectie werden geïntegreerd en dus ook gevaloriseerd. Doel was de bezoekers een aantal vaste stekken in de Brugse binnenstad te tonen in hun historische evolutie.

De eerste vraag om deze tentoonstelling te organiseren kwam er in november 1999; in mei 2000 moest de expositie opengaan. De tijd om een concept te ontwikkelen en een tentoonstelling in te richten was met andere woorden uiterst beperkt, zeker als men weet dat er in het museum nog verbouwingswerken moesten plaatsvinden.

Vormgever Paul Vandebotermet heeft in samenspraak met stadsarcheoloog Hubert De Witte, die eind 1999 het concept klaarstoomde, in deze korte tijd de tentoonstelling ontworpen. Dit zijn een aantal keuzes die werden gemaakt:

- omdat er in dit gebouw met zijn talrijke ramen maar weinig wanden bruikbaar zijn om er schilderijen op te hangen, werden nieuwe 'wanden' ingebracht. Dit beïnvloedt de sfeerbeleving van het Gruuthusehuis, en werkt lichtwerend;
- per 'afdeling' werd een hoofdkleur gebruikt die mede werd gekozen in functie van het koloriet van het 'hoofdschilderij';
- omdat men bij een tentoonstelling met dit opzet eigenlijk 'binnen' kijkt naar situaties 'buiten' - het geheel moest 'een venster' op de stad worden - werden de kaders van de schilderijen 'verstopt';

- er ging veel aandacht naar details die de ruimte-ervaring 'lichter' maakten;
- het belichtingssysteem bestond uit rails met verplaatsbare spots waarvan de sterkte aanpasbaar was naargelang van de behoeften.

Het Gruuthusemuseum is momenteel in het kader van de reorganisatie van de Brugse Stedelijke Musea het voorwerp van structurele veranderingen, in samenwerking met andere musea. Een deel van het instrumentarium dat voor de tentoonstelling werd ontwikkeld (vitrines, glazen wanden) zal in de vaste opstelling worden geïntegreerd. Tijdens de ontwikkeling van het 'nieuwe Gruuthuse' zal ook worden gewerkt met proefopstellingen.

Info

Stefaan Vandenbergh, conservator
 Dijver 17
 8000 Brugge
 T 050/44 87 11

Memlingmuseum - Sint-Janshospitaal

Een van Europa's oudste hospitalen (oudste document: 1188) was van 1994 tot 2000 het toneel van een belangwekkende restauratie. Het museumbestuur heeft enkele decennia lang een intense strijd gevoerd om aan deze grootse ruimte z'n belangrijkste wezenlijke kenmerken terug te schenken. Dit betekent dat een aantal 19de- en 20ste-eeuwse ingrepen ongedaan werden gemaakt, waardoor onder meer de compartimentering van de oorspronkelijk niet-onderverdeelde ziekenzaal is verdwenen.

Uitgangspunt van het museumconcept was dat we hier te maken hebben met een uniek 'museummonument': een middeleeuws hospitaal en een hospitaalkerk waarvan omvangrijke archieven en veel stukken uit de inboedel zijn bewaard - de schilderijen van Memling uit de collectie zijn oorspronkelijk ook gemaakt om hier te worden opgehangen - en dat bovendien in deze stad een site-met-betekenis is. Niet toevallig heet het nieuwste Brugse ziekenhuis nog altijd Sint-Jan.

De museologie moest worden verzoend met de eigenheid van het gebouw. Er werden dan ook evenwichten nagestreefd tussen de architectuur en het getoonde, de sfeer van het gebouw en de eisen die goed gepresenteerde objecten en kunstwerken stellen, de leegte en de volheid, de rust en de drukte, de toeristische bezoekersstroom (160.000 bezoekers jaarlijks) en het monument. Dat vereiste in de eerste plaats 'zachte' keuzes. De drukte en de 'onrust' die bij het onthaal horen, worden in een met glas afgesloten ruimte gescheiden van de rest van het museum. Audiogidsen zullen de noodzaak aan begeleiding en het streven naar rust met elkaar moeten verzoenen.

In dit hospitaal moesten de ziekenzorg en de bijbehorende zielzorg het thema van de vaste presentatie worden. Dat werd uitgewerkt door een werkgroep van historici, kunst-historici en medici. Het draaiboek met de thema's - verzorging, pelgrims, hygiëne, ziel-

zorg en7 - en de te presenteren objecten werd binnenshuis geschreven en vervolgens voorgelegd en fasegewijs bediscussieerd met vormgever Paul Vandebotermct.

Info

Hilde Lobelle-Caluwé, conservator
Mariastraat 38
8000 Brugge
T 050/44 87 11

12. HET ZEEUWS MARITIEM MUSEUM IN VLISSINGEN

Het museale roer omgegooid

Enkele jaren geleden stond Wilbert Weber, hoofd van het Stedelijk Museum Vlissingen, voor een probleem: het bezoekersaantal van dit typisch stadshistorisch museum liep drastisch terug (tot 4000 per jaar) en de beschikbare ruimte werd bovendien te klein. Het was duidelijk dat het museale roer moest worden omgegooid: hoe kon je anders blijven verantwoordelijk dat de gemeenschap jaarlijks een kleine 200.000 euro moest blijven ophoesten? Een markt- en straatonderzoek leerde hem dat bezoekers naar Vlissingen komen voor de zee en het water, niet voor... Vlissingen. De conclusie lag voor de hand: wilde de conservator recht blijven hebben op z'n museum, dan moest hij voor een **nieuw thema** kiezen. Dat moest het maritieme, het water, de zee worden, dé attractie voor de meeste Zeeland-reizigers. Van deze noodzakelijke omwenteling kon hij eind 1997 de gemeenteraad overtuigen. In 1998 en 1999 werden de verbouwing, de restauratie en de nieuwbouw voorbereid, er werden financiën vergaard en er werd een inrichting gekozen: Helder + Extravert uit Amsterdam. Een klank- en letterspel met het woord 'museum' - muZEEum' - leidde tot de nieuwe naam en het logo.

'Water' en 'het maritieme' worden dus het uitgangspunt van het nieuwe museum, dat in april 2002 zijn deuren opent. Bezoekers moeten een **veelzijdige, leuke, verantwoorde en spannende reis** kunnen maken door de maritieme geschiedenis van Zeeland. Kennisoverdracht is hierbij het beleden uitgangspunt. Om dat te realiseren werd een historisch pand aangekocht met een belangwekkende meerwaarde: wie in het **Lampsinshuis** helemaal tot boven doordringt, wordt *on top* beloond met een prachtig zee- én tegelijk stadspanorama, een letterlijk hoogtepunt. Dit complex, waar de vaste presentatie, onderverdeeld in vier zones, onderdak zal vinden, wordt gecompleteerd met een gedeelte nieuwbouw, twee pakhuizen (dienstig voor wisselende exposities, klimaatbeheersing en als werkruimte) en een tuin als rustpunt. In de uitnodigende centrale **nieuwbouw** komen de entree met infobalie, de winkel, de toiletten, een introductietoonstelling, een ontvangstruimte én de *gallery*, een expozaal voor schilderkunst. De bezoeker zal in dit drempelloze pand het museumcomplex binnenkomen en geprikkeld worden om zijn bezoek aan te vatten.

Beleving en interactiviteit vormen ook hier kernwoorden van de vaste presentatie. De inrichting daarvan wordt dus ontworpen door Helder + Extravert. Dit bureau werkt met een stappenplan dat in grote lijnen de volgende **fasen** bevat:

- bij het begin van het project wordt een **communicatieplan** uitgewerkt: wat zijn doelgroepen en eventuele sponsors? Wat wordt de 'marktpositie' van het nieuwe initiatief? Waar staat het voor? De antwoorden hierop bieden inspiratie voor een logo en een huisstijl, zeg maar: het gezicht van het museum.

Voor het ZMM was duidelijk dat potentiële bezoekers komen voor 'het water'; de histo-

risch geïnteresseerden vormen een kleine minderheid (die uiteraard ook bediend moet worden). Bepalend was tevens de ingewikkelde indeling van het complex, die onvermijdelijk gevolgen had voor het ontwerp, al was het maar omdat de routing bepalend zou worden;

- vervolgens wordt eerst, op basis van een stappenplan, een **voorlopig concept** uitgeschreven: wat worden de hoofd- en subthema's, de verhaallijn? Wat vertelt het eisenprogramma, het budget, de beschikbare tijd, de aanwezige collectie (nood aan bruiklenen, replica's enz.)...? Hoe wil het museum met zijn presentatie omgaan? De antwoorden hierop leiden tot een scala van mogelijkheden, eisen en beperkingen. In dialoog met de opdrachtgever wordt hiervan een **definitief concept** gemaakt. Dat wordt ook visueel vertaald (schetsen, tekeningen) en er wordt opnieuw gekeken naar het budget, de fasering en het nog af te leggen traject. Het gedetailleerde definitieve concept is de basis en 'bijbel' van alles wat vanaf dat moment nog geproduceerd moet worden om tot een volledig ingericht museum te komen.

Om het thema 'water in de Zeeuwse context' concreet te maken werd gekozen voor vier zones, die elk een verdieping en een eigen sfeer en identiteit krijgen, ook in het gehanteerde instrumentarium: water (geologisch; de wording van Zeeland), werk (maritieme economie), glorie (cultuur en rijkdom; in deze ruïnen kunnen ook ontvangstplechtigheden plaatsvinden) en avontuur (strijd met het water, ongelukken en ontdekkingen). Dit is een onderverdeling die haar wetenschappelijke verantwoording kan vinden in het werk van de Franse mediëvist Fernand Braudel.

- na de conceptfase volgt de **productiefase** waarbij de inrichters andere specialisten betrekken. Ze doen hier dus ook dienst als tussenpersoon. Tot en met de oplevering houden zij de zaak in handen.

De inrichting van het nieuwe museum kost ca. 2,7 miljoen NLG en het complex zelf wordt op ca. 12 miljoen NLG begroot. Voor de exploitatie worden de middelen gehaald bij de overheid, bij een lokale stichting en van de ticketverkoop (nodig zijn 28.000 bezoekers per jaar).

Ook in dit museum wordt een beroep gedaan op het hele **arsenaal van beschikbare middelen** - multimediaal, auditief, visueel, *hands-on* - en worden de bezoekers zo actief mogelijk aangesproken en bij het verhaal betrokken. Tijdens hun bezoek aan het ZMM zullen ze bv. punten (lees: 'geld') kunnen verdienen, een proces dat zijn apotheose c.q. dieptepunt zal kennen in de laatste zone, die van het avontuur. Vermeldenswaard is tot slot dat het ZMM zal werken met een 'open depot'.

De feiten

Oppervlakte tentoonstellingsruimtes: 1071 m²

Oppervlakte publieksruimtes: 437 m²

Totale oppervlakte van het museum (met depot): 1783 m²

Kosten aankoop, nieuwbouw en restauratie: ca. 4,1 miljoen €

Kosten van de inrichting (incl. presentaties): ca. 1,1 miljoen €

Andere kosten (architecten, adviseurs, onvoorzien): ca. 450.000 €

Financiering

Overheden (eenmalige subsidies)	6.020.000	2.731.760
Lening Nationaal restauratiefonds	2.000.000	907.560
Stichtingen en fondsen	1.600.000	726.050
Inverdienden door inzet vrijwilligers	170.000	77.145
Bedrijfsleven	2.600.000	1.179.830
Totaal	12.390.000 NLG	5.622.340 €

Inrichters

De gehele inrichting (presentaties, kantoren, depots etc.) is uitbesteed aan een tentoonstellingsbegeleidingsbureau, dat zelf weer diverse vormgevers inhuurt.

H+E (Helder + Extravert)

Kantoor: Museumwerf 't Kromhout, entree Kruithuisstraat

Postadres: Hoogte Kadijk 147^c

1018 BJ Amsterdam

T 020/423 14 15

F 020/423 14 16

E-mail: info@helderextravert.nl

www.helderextravert.nl

Aantal stafleden van het museum (in voltijdse eenheden anno 2001): 3,1.

Het museumconcept gaat uit van een budget waarbij personeel

tijdelijk - t.b.v. bijvoorbeeld van exposities - ingehuurd kunnen worden.

Info

Tijdelijk postadres tot opening: Bellamypark 21, 4381 CG Vlissingen

Na de opening (eind april 2001):

Bezoekadres Nieuwendijk 11

Postadres Nieuwendijk 15, 4381 BV Vlissingen

Telefoon 0118-412 498

Fax 0118-430 307

E-mail info@lampsinshuis.com

Contactpersonen

drs. Wilbert Weber (directeur)

Iris Laboyrie (marketing en communicatie)

Enkele uitspraken van Wilbert Weber

“Het is zinloos gemeenschapsgeld uit te geven voor iets waar geen vraag naar is.”

“Wie gaat er nu vanuit Vlissingen naar pakweg Kampen om daar het stadshistorisch museum te bezoeken?”

“Met voorwerpen doen we niets meer. Die trekken toch geen publiek.”

“Ingehuurde museuminrichters kosten geld, maar wat is het alternatief? Mensen aanwerven? Alsof dat geen geld kost...”

“De museumstaf bestaat alleen uit mensen die structureel nodig zijn.
Ze hebben allemaal te maken met het publiek.”

“Educatie moet in je manier van presenteren zitten.”

“Een conservator is overbodig. Dat is onderzoek en dat moet je inhuren voor een tijd, per project.”

“Musea halen hun bestaansrecht uit hun presentatie. De kennis daarvan komt van de voorwerpen. Dankzij de presentatie verwerf ik als museum geld om een collectie op te bouwen en te onderhouden. Anders overleeft het museum niet.”

13. WATERLAND NEELTJE JANS IN BURGH-HAAMSTEDÉ

Een succesvolle mislukking?

In Zeeland, dat onder meer in museaal opzicht 'kleinschalig' mag worden genoemd, vormt Waterland Neeltje Jans de uitzondering op de algemene regel: 'de grootste dag-attractie van Zeeland' is bij uitstek een **grootschalig project**. Het geheel kan men omschrijven als een attractiepark - met een waterspeelplaats, bruinvissen, zeehonden en roggén, aquaria, natuurwandelingen - waarvan een museale expo en een museaal bedoeld, futuristisch waterpaviljoen deel uitmaken.

Eigenlijk is het geheel een **onbedoelde publieksattractie**: wat in 1979 begon als een tijdelijk voorlichtingscentrum van Rijkswaterstaat - over de vraag waarom er na de ramp van 1953 niet is gekozen voor een dichte dam, maar voor een vier keer duurdere en meer ecologische oplossing, waardoor de getijden en het bijbehorende milieu bewaard konden blijven - is uitgroeid tot een permanent complex dat in de topjaren (eind jaren 1980) meer dan 400.000 bezoekers telde en nu op een niveau van ca. 300.000 zit. Behalve het onderwijs, overheidsdelegaties en de 'kritische belastingbetaler' - het oorspronkelijk vooropgezette doelpubliek - bleken ook de **verblijfstoe-risten en masse** de weg naar Neeltje Jans te vinden. Dat deed begin jaren 1980 als het ware van nature plannen ontstaan over een permanent project met dezelfde doelgroepen. Bij de toeristen zijn er niet weinig buitenlanders (Vlamingen, Noord-Fransen, Duitsers en ook Amerikanen).

Neeltje Jans is dus als het ware 'per ongeluk' museale of tentoonstellingsfuncties gaan vervullen. Dat blijkt al uit de plaats van de expo in het Topshuis, dat is ontworpen als bedieningscentrum voor de Oosterscheldekering. Het ontwerp (van de befaamde architect W. Quist) was al in definitieve staat toen de vraag kwam om er ook een tentoonstelling in te huisvesten. Er is toen voor gekozen om daar ruimte voor te maken boven op het bestaande concept. Nu lijkt dat enigszins op 'publiekje pesten': dat moet de hoogte in om bij de tentoonstelling te kunnen komen.

Momenteel bestaat de vaste opstelling uit **twee gedeelten** die grondig van elkaar verschillen:

- in het Topshuis gaat het over de taken van Rijkswaterstaat en de verdediging van Nederland tegen het zeewater, van de Romeinse tijd tot op vandaag;
- het Waterpaviljoen moest met zijn futuristische, 'vloei-bare' architectuur ook qua inrichting een vernieuwende, sterk zintuiglijke en audiovisuele expo worden over het integrale waterbeheer in Nederland. De bezoeker moest deel gaan uitmaken van wat hij bezocht.

Bij de beheerders leven **gevoelens van onvrede** over een aantal museale aspecten van Neeltje Jans. Zowel in het Topshuis als in het Waterpaviljoen blijken hun bedoelingen

niet te worden gerealiseerd, behalve in een nieuwe, tactiele opstelling in het Topshuis over de ramp van 1953. De onvrede heeft een aantal oorzaken:

- er is de invloed van andere dan museale *decision makers*;
- er is in dit geval een soort omgekeerde weg gevolgd: eerst was er het product, dat vervolgens moest worden 'vermarkt';
- er is de ongelukkige behuizing in het Topshuis. Het beste zou zijn dat de tentoonstelling hier wegtrekt om in een nieuw centraal gebouw haar plaats te vinden, ook met het oog op het inrichten van wisseltentoonstellingen;
- er is de inhoudloze en dus ook doelpubliekloze tentoonstelling in het (dure) Waterpaviljoen, een gevolg van overhaasting na het afhaken van de aangezochte ontwerper.

Info

Ted Sluijter, pr en communicatie
Waterland Neeltje Jans
Postbus 19
4328 ZGBurgh-Haamstede
E-mail: info@neeltjans.nl

14. MUSEUM WATERSNOOD 1953 IN OUWERKERK

Betonnen, verstilde emoties

In april 2001, goed 48 jaar na de ramp die Zuidwest-Nederland op 1 februari 1953 trof, werd in het Zeeuwse Ouwerkerk op het eiland Schouwen-Duiveland het eerste museum geopend dat integraal is gewijd aan de watersnood. Het initiatief komt van lokale mensen die zich in 1997 hadden verenigd in de Stichting Caissons Ouwerkerk. De verre aanzet tot het museum was de eerste grootse herdenking in 1993. Het museum heeft een **dubbel doel**: het wil een memoriaal zijn, een collectieve-herinneringsplek, en het wil informeren: wat is er in 1953 gebeurd en hoe heeft de streek en z'n bevolking zich van de catastrofe hersteld?

Het museum bevindt zich in een van de vier **Phoenix-caissons**, een soort bunkers die in Ouwerkerk werden gebruikt om het allerlaatste dijkgat in het rampgebied te dichten. De caisson werd in 1999 schoon- en bezoekbaar gemaakt, maar voor het overige bleef het betonnen gevaarte van zowat 60 op 20 op 20 meter zoals het er lag: scheef weggezakt, ruwbouw, zand op een deel van de vloer... Alleen de noodzakelijke restauraties werden uitgevoerd, er kwamen lichtkoepels, er werd een ingang gemaakt en de inkompartij (sanitair, balie) kreeg een nieuwe aankleding. De caisson - een historisch rijksmonument dat de Stichting in erfpacht kreeg - maakt met andere woorden integraal deel uit van het museumverhaal, door zijn ligging, zijn 'ongerepte staat', zijn voormalige functie en zijn plaats in het collectieve geheugen van de streek. Ook de omgeving vertelt een deel van het verhaal: zo zijn er bv. de 'nieuwe' krekengebieden die na de ramp van 1953 niet meer werden dichtgegooid.

De werkgroep koos samen met de vormgever - het Utrechtse bureau Podium - voor een **sobere, eenvoudige inrichting**. Twee generaties na het gebeuren en met alle onverwerkte emoties die er nog zijn, was elke uitbundigheid en waren toeters en bellen vanzelfsprekend uit den boze. Alleen al de namenlijst van de meer dan 1800 slachtoffers - niet alfabetisch, om de schok van de herkenning te vermijden - is een pleidooi voor rust en verstilde emotionaliteit.

De indeling van de vaste presentatie - veel ruimte voor tijdelijke exposities is er niet - is **thematisch-chronologisch**: voor de ramp, de ramp (oorzaken, omvang), na de ramp (reddingswerk, herstel, dichten van de dijken, terugkeer van de inwoners). Het eerste deel is als museum ingericht en in het tweede worden machines tentoongesteld. Daar staan op het zand originele werktuigen die bij de drooglegging en de wederopbouw zijn gebruikt. Ze zijn afkomstig van een privé-verzamelaar en men kan ze van op een loopbrug bekijken. De ramp zelf wordt getoond aan de hand van Polygoon-journaalfragmenten uit 1953. Er is verder een Zeeuwse leefkamer anno 1953, een maquette van de streek met daarop de vermelding van de dijkdoorbraken, veel foto's en persknipsels,

informatiepanelen, opstellen van schoolkinderen over de dagen van de ramp, fragmenten van auteurs... Een beeldhouwwerk van een moeder met kind symboliseert de menselijke tragedie. De inherente vochtigheid van het museumgebouw, ondanks het nieuwe drainagesysteem, legt beperkingen op de presentatie.

De bunker kreeg de Stichting gratis, de verbouwing-restauratie kostte ca. 180.000 € en de *low budget*-inrichting ca. 140.000 €. De **gelden** zijn afkomstig van overheidssubsidies (met name van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, in het kader van de plattelandsvernieuwing), fondsen en bedrijfs- en privé-sponsoring. Een opening-op-proef in september-oktober 2000 kreeg veel persbelangstelling en trok 4000 bezoekers. Het museum streeft naar 10.000 bezoekers per jaar. Het wordt momenteel gerund door vrijwilligers.

Toekomstplannen zijn onder meer thema-exposities over aspecten van de Watersnood en het uitwerken van een speelse 'kinderlijn' voor leerlingen uit het basisonderwijs (bovenbouw).

Enkele cijfers

Kosten verbouwing: ca. 180.000 €

Kosten van de inrichting: ca. 140.000 €

Financieringsbronnen: ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, fondsen, bedrijven en andere privé-sponsoring

Inrichters/vormgevers: Podium, bureau voor educatie en communicatie, Utrecht

Info

Mevrouw Ria Geluk

Museum Watersnood 1953

Weg van de Buitenlandse Pers 5

4305 RJ OUWERKERK

T 0111/644 382